

UOT: 39 (4/9)

ASƏF ORUCOV

NAXÇIVAN ŞƏHƏRİNİN MADDİ MƏDƏNİYYƏTİ (XIX-XX əsr)

Məqalə XIX-XX əsr Naxçıvan şəhərinin tarix-etnoqrafik tədqiqinə həsr edilmişdir. Bəhs olunan dövrlərdə Naxçıvan şəhərinin adı dünyanın iri şəhərləri ilə bircə çəkildiyi qeyd edilmişdir. Araşdırmalardan məlum olmuşdur ki, Naxçıvan şəhəri tədqiq edilən və ya ondan əvvəlki dövrlərdə bir neçə dəfə xarici hücumlar nəticəsində dağılmış, sonrakı dövrlərdə yenidən bərpa edilmişdir. Məqalədə həmçinin Naxçıvan şəhərinin məhəllələri, hamamları, bazarları, şəhərin quruluşu və s. məsələlər də araşdırılmışdır. Naxçıvan şəhər məhəllələrinin XVI-XIX əsr məhəllələri əsrlər üzrə verilmiş, bu gündə həmin məhəllələrdən bəzilərinin mövcudluğu haqqında məlumat verilmişdir. Tədqiqatə cəlb edilən dövrdə Naxçıvan şəhərində əhalinin təzərrüfat həyatında əsasən əkinçiliklə məşğul olduğu qeyd edilmişdir.

Açar sözlər: Naxçıvan, şəhər, mədəniyyət, əkinçilik, bazar.

Naxçıvan diyarı Azərbaycanın ən qədim şəhər məskənlərindən biridir. Bu diyarın baş şəhəri olan Naxçıvan isə Şərqdə və bütün dünyada ən qədim şəhərlərdən biri hesab olunur. Beş min ildən artıq tarixə malik olan Naxçıvan şəhəri sonralar Azərbaycanın iqtisadi, siyasi və mədəni mərkəzlərindən birinə çevrilmişdir. Antik dövrdə və eramızın ilk əsrlərində Naxçıvanda ictimai-iqtisadi və mədəni tərəqqi daha da sürətləndi. Şəhər keyli genişlənərək Azərbaycanın əsas ticarət mərkəzlərindən biri olmuşdur. Tranzit yollar üzərində yer alan Naxçıvan, Şərq və Qərbi ölkələri arasında bir keçid bölgəsi olmasından dolayı İran, Hindistan, Orta Asiya şəhərləri və Çin ilə yaxın bir ticarət əlaqələrinə girmiş, ortaçağın modern şəhərləri arasında yer almışdır.

Naxçıvan şəhəri tarixin müəyyən dövrlərində Naxçıvan şahlığının və Atabəylər dövlətinin paytaxt olmuş, buna görə də XII əsrdə Naxçıvan şəhəri özünün ən böyük iqtisadi və mədəni yüksəlişi dövrünü keçirmişdir.

R.Məmmədov Naxçıvanı Şərqi bir çox şəhərləri ilə müqayisə edərək, qeyd edir ki, XI-XII əsrlərdə şəhərin 150-200 min əhalisi olmuşdur [6, s. 61]. Tədqiqatçı M.Heydərov isə mənbələrə əsaslanaraq yazır: "Moqol dövrünə qədər Şərqi böyük şəhərlərinin bir-neçə yüz min əhalisi olmuşdur, bəzilərinin əhalisi isə milyonu aşdı. Məsələn, Səncəqənddə əhalinin sayı 400 min, Bağdadda 200 min olduğu halda, Naxçıvan şəhərinin əhalisinin sayı 80-100 min idi" [12, s. 35].

XIII əsrin əvvəllərində isə fars dilində yazılmış müəllifi bilinməyən "Əcaib-əd dünya" adlı əsərdə Naxçıvan şəhərinin o dövrdəki vəziyyəti haqqında maraqlı məlumat verilmişdir: "Naxçıvan-Azərbaycanda böyük, əhalisi çox, hündürdə yerləşmiş möhkəm şəhərdir. Orada çoxlu köşklər (yəni şəhərkənarı yay sarayları), təntənəli evyanlar, şəhər yaxınlığında daşdan tikilmiş qala və bu qalanın içərisində mədrəsə, məscidlər və qalada çox gözəl su bulaqları var idi. Şəhərin ətrafı çox gözəldir: burada bol axar su və yaşıllıq vardır. Araz nəhri şəhərin içindən keçir.... Eldənizin həşəmətli günlərində Naxçıvan ən əzəmətli şəkil aldı". Burada, "Əcaib-əd dünya" əsərində bəzi məsələlərə diqqət yetirək. Müəllifin yazdığı Araz nəhri şəhərin içindən keçir ifadəsi tamamilə yanlışdır. Çünki o dövrdə Naxçıvan şəhərinin indiki Naxçıvan şəhərinin yerində olması onu göstərir ki, Araz çayı ilə Naxçıvanın ortasından keçməsi mümkün deyildir. Bu çay çox güman ki, Naxçıvançaydır. Digər mənbədə isə yazılır: "Azərbaycanın ən çox möhkəmləndirilmiş şəhərlərindən biri Naxçıvan idi. Ətrafında möhkəm divar çəkilmiş bu

şəhər hərbi istehkama malik idi. Şəhər yüksəklikdə tikilmişdi ki, oradan şəhərin kənarında axan Araz çayının mənzərəsi açılırdı". Burada Araz çayının yeri dəqiqliyinə verilmişdir.

XIII əsrin ortalarından etibarən Naxçıvanda vəziyyət tamamilə dəyişməyə başlamışdı. Çünki artıq bu dövrdə Atabəylər dövlətinin varlığına son qoyulmuş, Naxçıvan Xarəzmşahların, sonra isə monqolların dağıdıcı basqınlarına məruz qalmışdı. Ancaq monqol işğallarının ağır nəticələrinə baxmayaraq Azərbaycanın digər şəhərləri kimi, Naxçıvan şəhəri də XIII əsrin sonlarından başlayaraq tədricən bərpa olunmağa başlamışdı. Bu inkişaf xüsusilə Qazan xanın hakimiyyəti dövründən başlayaraq yüksələn xətlə davam etmişdir. Həmdullah Qazvini (1281-1346) Naxçıvan tıməninin 5 şəhərinin olduğunu, onlardan birinin də Naxçıvan şəhəri olduğunu qeyd edir. Həmdullah Qazvini Naxçıvan haqqında yazmışdır ki, şəhər gözəldir və "Nəqşi-çahan" adlanır [10, s. 194]. Azərbaycan alimi Məhəmməd Hinduşah Naxçıvani şahidlik edirdi ki, "Bağdad və Təbrizdən sonra Naxçıvan kimi gözəl şəhəri göz görməmiş, qulaq eşitməmişdir".

Bütövlükdə XV əsr (əsrin əvvəli və sonunu nəzərə almasaq) Azərbaycanda şəhər həyatının nəzərə çarpacaq dərəcədə canlanması, şəhərlərin, o cümlədən Naxçıvanın ticarət-sənətkarlıq əhəmiyyətinin artması dövrü kimi qiymətləndirilə bilər. Şəhərlərin inkişafı həm daxili, həm də xarici bazarda tələblərə olan tələbatın artması ilə əlaqədar idi. Bunu dövrün qaynaqları da təsdiq edir. Əbdürrəşid əl-Bakuvi Naxçıvan şəhərindən bəhs edərək yazırdı: "Naxçıvan divarları və iç qalası olan Azərbaycan da gözəl şəhərdir. Bağlı-bostanlı, meşəli, meyvəli və çörəkli yerdir. Havası təmiz, suyu şirindir. Orada məşhur binalar, mədrəsələr və xanəqahlar var. Əhalisi nəqəşə ilə və ağacdan qab-qışıq və müxtəlif əşya düzəltməkdə məhirdir. Bütün bunlar müxtəlif ölkələrə aparılır" [2, s. 132].

XVII əsrdə Naxçıvanda olan türk səyyahı Ö.Çələbi də Naxçıvan şəhəri haqqında maraqlı məlumatlar vermişdir. Naxçıvana səfəri zamanı türk səyyahı Ö.Çələbi Naxçıvan şəhəri haqqında yazırdı ki, Naxçıvan şəhəri gözəldir, keçmişdə isə daha qəşəng olmuşdur, lakin monqollar bir çox tikililəri və Naxçıvan qalasını dağıdıb xarabaya çevirmişlər. Şəhərin Osmanlı-Səfəvi müharibələrindən qüvvətli ziyan çəkdiyini söyləmişdir. Naxçıvanda olarkən burada 10200 örtülü böyük torpaq ev, 70 cümə məscidi və ibadət xana, 20 mehmanxana, 7 gözəl hamam, 40 məscidi, təqribən 1000 dükən olduğunu bildirmişdir [3, s. 44]. Ö.Çələbinin verdiyi məlumata əsaslanarsaq həmin dövrdə Naxçıvanda 50000 əhalinin yaşadığı ortaya çıxır. Şəhərin əsas mərkəzi isə indiki Atabəylər memarlıq kompleksinin (Möminə xatın məqbərəsinin ətrafı – A.O) yerləşdiyi meydan olmuşdur. XVI əsrin sonu-XVII əsrin əvvəllərində Səfəvi-Osmanlı müharibələrində şəhər xeyli dağıntıya məruz qalmışdı. XVIII əsrin sonu-XIX əsrin əvvəllərində Naxçıvan bölgəsində yalnız iki şəhər – Naxçıvan və Ordubad orta əsr şəhərləri kimi qalmışdı. Hazırda isə Naxçıvan Muxtar Respublikasında beş şəhər – Naxçıvan, Ordubad, Culfa, Şərur, Şahbuz vardır.

Naxçıvan şəhərində yerləşən tikililər əsasən yaşayış evlərindən, inzibati binalardan, məscid və mədrəsələrdən, ticarət obyektlərindən, hamamlardan, mehmanxanalardan ibarət olmuşdur.

Evlərin quruluşuna gəldikdə isə bəhs olunan dövrdə evlər əsasən bir mərtəbəli, yastı vəziyyətdə hörlülmüşdür. Tikinti materiallarına gəldikdə evlərin tikintisində yerli materiallardan kərpicdən, gəcdən və palçıqdan istifadə edilirdi. Hətta belə evlər XIX-XX əsrin ortalarına qədər davam etmişdir. Hasarlar isə hündür idi. Sonrakı dövrlərdə belə evlərin yerində və yaxud da boş sahələrdə 4-5, bəzi hallarda 9 mərtəbəli binalar, 2 mərtəbəli həyət evləri tikilməyə başlandı.

Suvarma sistemi asasen iki çay vasitəsi ilə aparılırdı. XIX əsrdə Naxçıvanda olmuş V.Qriqoryev yazır ki, “şəhərin ortasından Naxçıvançaydan çəkilmiş xəndəklər (su kanalları) keçirdi ki, bunlar da şəhərdəki bağların və əkin sahələrinin suvarılmasına xidmət edirdi” [13, s. 70]. Həmin dövrdən bəhs edən K.Nikitin də şəhərin mərkəzindən axan və suvarmada istifadə edilən çay qolları və arxlardan bəhs etmişdir. O yazır: “Naxçıvanın ortasından arx keçir. Bu arx şəhər əkinlərini və bağlarını su ilə təchiz edir. Lakin bu arxın suyu şəhər təsərrüfatına kifayət etmirdi. Çünki Naxçıvan çayı boyunca yerləşən kəndlərin əhalisi əkinlərin becərilməsi üçün bu sudan istifadə edirdi. Digər tərəfdən yaz və yay vaxtları çayın suyu azalır, bəzən bütövlüklə quruyurdu. Bu da şəhər təsərrüfatında su çatışmazlığına gətirib çıxarırdı. Su çatışmazlığı çox zaman şəhər əhalisinin narazılığına səbəb olurdu” [14, s. 118-119]. Qeyd edək ki, şəhərin ortasından keçən Bazar çayı XX əsrin 60-cı illərinə qədər Naxçıvan şəhərinin içərisindən axırdı. Əsrin 60-cı illərində çayın üstü beton plitələrlə örtülmüşdür.

Naxçıvan şəhərinin məhəllələrinə nəzər saldıqda isə 1590-cı il tarixinə görə 12 məhəllədən ibarət olmuşdur. 1590-cı il dəftərinə görə Naxçıvanda əhalinin çox bir qismi böyük ölçüdə şəhər mərkəzində yaşadığı müəyyən edilmişdir. Şəhər əhalisinin sayı bütün əhali sayının 60% təşkil etmişdir. Bu da bizə o dövərdə şəhərləşmənin sürətlə inkişaf etdiyini göstərir.

Məhəllələrin adlarına gəldikdə isə bir şəxsin adı ilə (Hüseyn, Əhməd, Mirzə) uyğun məhəllə adının olduğu diqqət çəkməkdədir. Burada diqqətimizi çəkən məsələlərdən biri də odur ki, digər mənbələrdən fərqli olaraq burada məhəllələrin sayı 12 götürülməyən səbəbi odur ki, burada Seyid Hüseyn məhəlləsini ayrı-ayrılıqda yəni, Seyid və Hüseyn şəkilində götürülmüş. Ancaq bizim araşdırmalarımıza görə Seyid Hüseyn məhəlləsi bir olmalıdır, yəni ikisi bir məhəllənin adını bildirmişdir.

1727-ci ildə tərtib edilən Naxçıvan sancağının “Müfəssəl dəftər”ində Naxçıvan şəhərinin məhəllələri barədə də dolğun məlumat vardır. Mənbədə yazılır: “Naxçıvan 11 məhəlləsi (Qaziyi-cahan, başqa adı Xacə Mirixan, Seyid Hüseyn, Molla Əhməd, Mirzəbəy, Şahab, Günbəz, başqa adı Nuri-Kamanlar, Bala, Hacıbəy, Xuzməmək, Tizxiran, Qala, məhəlləyi-gebran) olan şəhər olmuşdur”. XIX əsrin birinci yarısında isə Naxçıvan şəhəri inzibati cəhətdən dörd məhəlləyə bölünmüşdür. Bunlar Əlixan, Şahab, Qurdlar, Sarbanlar (Sarvanlar – A.O) məhəllələri idi. I Şöpen sonralar şəhərdə daha yeni məhəllələrin yarandığını qeyd edir və 13 məhəllənin adını çəkir [15, s. 477]. Bir məsələni vurğulamaq istərdik ki, istər XVIII, istərsə də XIX əsrlərdə adları çəkilən məhəllələrin bəziləri bugünkü yəni, XXI əsrin əvvəllərində də mövcuddur və xalq arasında eyni adla bilinməkdədir.

“Müfəssəl dəftər”in tərtib edildiyi dövrdə Naxçıvan şəhərində 3 came (cameyi-Qızıl Arslan, cameyi-Məhmad kərxuda, Cameyi-Şərif (bu came sultan III Muradın şərəfinə ucaldılmışdı) və 10 məscid var idi [8, s. 143]. Ancaq yuxarıda qeyd etmişdik ki, Ö.Çəlibinin Naxçıvana səyyahət etdiyi zaman burada 70 cümə məscidinin, 40 məscidin, ümumiyyətlə, 110 məscidin olduğunu göstərmişdi. Buradan bir sual ortaya çıxır ki, onda necə oldu ki, birdən-birə təqribən 80 ilə yaxın bir dövrdə 67 cümə məscidi, 30 məscid tamamilə dağıldı. Bizim fikrimizə görə Ö.Çəlibi məscidlərin siyahısını düzgün verməmişdir. Çünki hələ XVII əsrin əvvəllərində Naxçıvan Səfəvi Osmanlı müharibəsinin ağır nəticələri ilə üzlaşmışdı.

Orta əsr Naxçıvan şəhəri haqqında fransız səyyahı Şardənin də müxtəlif fikirləri olmuşdur. Şardən 12 aprel, 1673-cü ildə Naxçıvanda olmuşdur. O, qeyd edir ki, Naxçıvan səksən faiz dağılmış böyük bir şəhərdir: yaxud böyük və qeyri-adi viranə topasıdır. Bu şəhər yavaş-yavaş məskunlaşır və bərpə olunur. Şəhərin mərkəzi hal hazırda yenidən qurulmuş və

məskunlaşmışdır. Naxçıvanda beş karvansara, hamamlar, bazar meydanları, tütün və qəhvə verən iri mehmanxanalar və təxminən iki min ev vardır. Fars tarixçiləri əvvəllər orada qırx min ev olduğunu təsdiq edirlər [9, s. 45].

XVII əsr fransız səyyahı Taverniye də bu dağntılar haqqında yazmışdır: "Naxçıvan çox böyük şəhərlərdən biri olmuşdur. O, Sultan Murad tərəfindən tamamilə dağıdılmışdır. Orada çoxlu miqdarda dağıdılmış gözəl məscidlərin xarabalıqları görünür. Bu məscidlər osmanlılar tərəfindən darmadağın edilmişdir". Onu da qeyd edək ki, J.Taverniye iki dəfə XVII əsrin 30-60-cı illərində (1634-1664) Naxçıvanda olmuşdur. Ancaq sonrakı dövrlərdə müvəqqəti yüksəlişinə baxmayaraq, Naxçıvan öz sabiq əzəməti və ehtişamını bir daha geri qaytara bilmədi. Təkcə əvvəlki dövrlərə nisbətən şəhərdəki evlərin və əhalinin miqdarındakı mühüm fərq bu fikri sübut etmək üçün kifayətdir [11, s. 94].

Bütün bunlara baxmayaraq, istər birinci, istərsə də ikinci Rus-Qacar müharibələrinin gedişi zamanı bütün ərazilər kimi Naxçıvan şəhəri də güclü dağıntıya məruz qalmışdır. Əhalinin bir hissəsi etiraz əlaməti olaraq şəhəri tərk etmiş və qonşu ölkələrə qaçmışdır. Nəticə də şəhər əhalisi kəskin şəkildə azalmış, orada evlərin sayı təxminən 700-ə enmişdi.

Naxçıvan şəhərində mövcud olan bazarlara gəldikdə isə Naxçıvan sənətinin müfəssəl dəftərinə görə, 1727-ci ildə Naxçıvan şəhərində 5 bazar (Xətib bazarı, Şeytanbazar, Çanaq, Türange, Meydan) olmuşdur [8, s. 10]. F.Əliyev tədqiqatında çox doğru olaraq göstərir ki, bazarlar şəhərin ticarət mərkəzi olmaqla yanaşı, eyni zamanda onun ictimai həyatının da mərkəzi idi. Ölkədə baş verən bir çox yeniliklər haqqında məlumat, son xəbərləri bazarda eşitmək olurdu. Bazar meydanında camaata carçılar vasitəsilə şəhər hakiminin, bəylərbəyinin və hətta şahın əmrləri belə çatdırılırdı [4, s. 48]. E.İsayev bazarlar haqqında yazır ki, "Naxçıvan bazarı böyük və izdihamlı olardı. Burada müxtəlif ölkələrdən gəlmiş tacirlərə təsadüf edilirdi" [5, s. 126]. Günümüzdə Naxçıvan şəhərində iki bazar (Cahan və yaxud 57 bazarı, Köhnə bazar – A.O) fəaliyyət göstərir. Bunlardan əlavə bir avtomobil bazarı da mövcuddur.

Orta əsr XVI-XVII əsrlərdə Naxçıvan şəhəri sənətkarlıq və ticarət mərkəzi olmaqla yanaşı onun iqtisadiyyatında bağçılıq, bostançılıq və əkinçilik, o cümlədən, buğda, arpa və çəltik əkinini mühüm yer tuturdu [1, s. 50]. Ö.Çələbinin yazdığına görə hətta şəhərin mərkəzindəki geniş bir sahədə taxıl əkilirdi [3, s. 44].

R.Məmmədov yazır ki, şəhərdə kənd təsərrüfatı məhsullarının becərilməsi yerli hakimlərin mənafeyinə uyğun olduğundan onlar özləri bəzən bunun üçün şərait yaradırdılar. Bu da heç təsadüf olmayıb, qanunauyğun hadisə idi". Məlum olduğu kimi, Naxçıvan orta əsrlərdə tez-tez düşmən qoşunlarının hücumuna məruz qalır və mühasirədə olurdu. Qalaya heç bir vasitə ilə ərzaq məhsulları, xüsusilə taxıl gətirmək mümkün olmurdu. Belə vəziyyət, yəni taxıl və ərzaq məhsullarının çatışmaması, çox zaman şəhərin məğlubiyyətə uğramasına səbəb olurdu. Odur ki, Naxçıvanın yerli hakimləri şəhərin heç olmasa minimum dərəcədə taxılla təmin olunması üçün burada əkinçiliklə məşğul olanlara mane olurdular [6, s. 107]. Naxçıvan şəhər kimi mövcud olsa da, ancaq təsərrüfat sahələrini özündə cəmləşdirmişdir. Yəni təsərrüfatın bütün sahələri burada mövcud olmuşdur. Onu da qeyd edək ki, topladığımız etnoqrafik çöl materiallarına görə XX əsrdə belə Naxçıvan şəhərinin mərkəzində indiki dram teatrının binasının yerləşdiyi yerdə taxıl əkilərmiş. XXI əsrin əvvəllərini də belə götürsək demək olar ki, şəhər əhalisində həyat evlərində yaşayan insanların bir çoxu öz həyatlarını sahələrində öz tələbatlarını ödəmək üçün pəncər, xiyar, pomidor, bibər, lobya və s. əkilər.

Beləliklə, bütün bu tarixi faktlara əsaslanaraq demək olar ki, tarixin müəyyən dövrlərində Naxçıvan şəhəri böyük şəhərlər sırasına qədər yüksəlmiş, beynəlxalq aləmdə həmişə diqqət mərkəzində olmuş, müəyyən dövrlərdə isə dağıdılıb xarabazarlığa çevrilmişdir. Bütün bu hadisələr onun maddi mədəniyyətinə böyük təsir göstərmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Babayev S. Səyyahlar Naxçıvan haqqında // Azərbaycan tarixində Naxçıvan. Bakı: Elm, 1996, s. 42-55.
2. Bakuvi Ə. "Abidələrin" xülasəsi və qüdrətli hökmdarın möcüzələri. Ərəbcədən tərcüməsi, müqəddimə və şərhləri akademik Ziya Bünyadovundur. Bakı: Elm, 1992, 176 s.
3. Çələbi Ö. Səyahətnamə (Azərbaycan tarixinə aid seçmələr). Türk dilindən işləyən və şərhlərin müəllifi tarix elmləri doktoru S.Əmullahi. Bakı: Azər nəşr, 1997, 92 s.
4. Əliyev F. XVIII əsrin birinci yarısında Azərbaycanda ticarət. Bakı: Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, 1964, 124 s.
5. İsayev E. Naxçıvan şəhər mədəniyyətinin formalaşması və inkişafında ticarət və sənətkarlığın rolu / Naxçıvan: ilkin şəhər və Duzdağ (27-28 iyul 2012-ci ildə keçirilmiş beynəlxalq simpoziumun materialları). Naxçıvan: Əcəmi, 2013, s. 124-129.
6. Məmmədov R. Naxçıvan şəhərinin tarixi öçərki. Bakı: Elm, 1977, 160 s.
7. Nəcəfli T. Naxçıvan XVI-XVII əsrlərdə / Naxçıvan bu gün: islahatlar, perspektivlər (5-6 oktyabr 2007-ci ildə keçirilmiş beynəlxalq simpoziumun materialları). Bakı: Nurlan, 2008, s. 86-97.
8. Naxçıvan sənəcinin müfəssəl dəftəri (27 avqust 1727). Giriş və tərcümənin müəllifləri akademik Z. Bünyadov və t.e.n. H. Məmmədov. Bakı, 1997, 336 s.
9. Şardən J. Səyahətnamə. Fransız dilindən tərcümə edən Vəqif Aslanovdur. Bakı: Elm, 1994, 96 s.
10. Zeynəddin bin Həmdullah Qəzvini. Zeyl-e tarix-e qozide ("Seçilmiş tarixə" əlavə). Giriş, tərcümə, şərhlər və göstəricilər M.D.Kazımovun və V.Z.Piriyevidir. Bakı: Elm 1990, 212 s.
11. Tavernier Jean-Baptiste. Tavernier Seyahatnamesi, Hazırlayan: Ali Berktaş, çev. Teoman Tunçdoğan. İstanbul: Kitap Yayınları, 2010, 343 s.
12. Гейдаров М. Города и городское ремесло Азербайджана XIII-XVII вв. Баку: Элм, 1982, 280 с.
13. Григорьев В.Н. Статистическое описание Нахичеванской провинции. Санкт-Петербург: тип. Деп.внеш.торг., 1833, 264 с.
14. Никитин К. Город Нахичевань и Нахичеванский уезд // Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа (СМОМПК). Вып.2, Тифлис, 1882, с. 109-142.
15. Шопен И. Исторической памятник состояния Армянской области в эпоху её присоединения к Российской империи. Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии Наук, 1852, 1231с.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: aseforucov@yahoo.com.tr

Asaf Orujov**MATERIAL CULTURE OF THE NAKHCHIVAN CITY (XIX-XX century)**

The paper is dedicated to the historical and ethnographic survey of the city of Nakhchivan in the XIX-XX century. It is noted that the name of Nakhchivan city was taken together with large cities of the world. It has been discovered that the city of Nakhchivan has been researched or destroyed several times during foreign missions and has been restored in subsequent periods. The article also describes the neighborhoods, hammams, bazaars, city structure, etc. of Nakhchivan were investigated. The XVI-XIX centuries of Nakhchivan neighborhoods were given centuries, and today there are information on some of those neighborhoods. During the period involved in the study, it was noted that the population of Nakhchivan mainly engaged in agriculture.

Keywords: *Nakhchivan, city, culture, agriculture, bazar*

Асеф Оруджев**МАТЕРИАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА ГОРОДА НАХЧЫВАНА (XIX-XX вв)**

Статья посвящена историко-этнографическому исследованию города Нахчывана в XIX-XX веках. Отмечается, что название города Нахчыван было взято вместе с крупными городами мира. Было обнаружено, что город Нахчыван несколько раз разрушался во время иностранных вторжений и был восстановлен в последующие периоды. В статье также описываются кварталы, бани, рынки, структура и т. д. города Нахчыван, эти вопросы также были расследованы. Некоторые кварталы Нахчывана были основаны в XVI-XIX веках, и сегодня есть сведения о некоторых из этих районов. За рассматриваемый период было отмечено, что население Нахчывана в основном занималось сельским хозяйством.

Ключевые слова: *Нахчыван, город, культура, сельское хозяйство, рынок*

(Tarix elmləri doktoru Şirin Bünyadova tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlk variant 11.07.2019
Son variant 16.09.2019